

kimondani, s a kimondhatatlan létét éppen hiánya jelzi, a hiányára a szövegben történő rámutatás.

A kötet csúcspontja vitathatatlanul a *Kelet-európai hallucináció avagy az elbeszélés gyönyörűsége*. Tiszteletadás az örök kortársnak, Danilo Kisnek. Visky értő és felelős értelmezője a szerb író munkásságának. Jól megválasztott, pontos idézetek tarkítják az elemzést, amely nem elégszik meg a szöveg puszta értelmezésével, hanem egyetemes emberi tartalmakat és valószínűleg mindig aktuális mondanivalót hoz felszínre síkján, hogy az alapszöveg értékeitől azokhoz a gondolati pályákhoz érjen el, melyek felé a Kisművek indítják el olvasóinkat.

Ehhez képest jelentős kontraszt a széteső *Yvonne Avagy a csend szemantikája* című írás, melyet Witold Gombrowicz művéből semmi olyant nem hoz ki, melyet az elmúlt másfél évtizedben ne jelenítettek volna meg színházi és filmes alkotó személyiségek az emberi lélek mélységeiről és mélypontjairól, ráadásul adekvátabb formában és - szerencsére - magyarul is hozzáférhetően. A legnagyobb probléma azonban nem ez ezzel az immár esszék közé keveredett színi-kritikával, hanem a szöveg megszerkesztettségének hiányai, amely a középső rész összes többi Visky szövegére jellemző, leszámítva az átgondoltabb *Strasbourg-i kommentárt*. A fennmaradó két esszét az emlékezés és az álomszerűség vékony pókhálófona tartja össze. Esszé és szépirodalom határvidékéről számaznak, méltán hordozzák születésük formabontó jegyeit, ehéz az *Othton vagyok* című részről beszélni.

NE sorok írójának bevallottan fogalma sincs arról, hogy miről szólnak a *Könyörgés cenzúráért*, a *Farsang vagy aminek lennie kell* vagy az *Ugocsa non coronat* című szövegek. Mindössze a *Feljelentő szerkesztetek* válaszkritikája az, ami kiemelhető. Ezzel a szöveggel kapcsolatban a magyar kritikai életben talán már a kezdetektől meglévő igaztalan és elfogult szubjektivitás és alaptalan vádaskodás juthat eszébe az olvasónak. Ez ellen szólal fel őszinte, ugyanakkor számonkérő egyszerűséggel Visky András. Az olvasó örülhet annak, hogy az ifjabb művész felvállalja és megvédi az elhunyt Székely János örökét.

Onagy Zoltán

HÁZIPATIKA RENDSZERVÁLTÓ GYÓGYNÖVÉNYEKBŐL

*Sárándi József Korvégekzedeteim
című kötetéről és egybekről*

A könyv a konyhában

Sárándi harcos publicisztikákat, pompás novellákat, elnagyolt novellavázlatokat, kiváló jellemrajzokat, kö-

vethetetlenül lírai naplórészleteket tartalmazó második prózakötete - az első ismeretében - meglepetés. Jobb szövegkezelésében távolságtartóbb, ennek köszönhetően élvezhetőbb. A legjobbakat idéző szociográfikus megközelítéssel és alaposággal öleli fel a bonyolult gyermekkort (a legbölcsebbeket idéző öniróniával érint sérülékeny pontokat). Átgondoltabb, szerkesztettebb, konkrét től-ig tart, lezár egy korszakot még úgy is, ha a különös *Korvégekzedeteim* címet adta neki. Nyilván kínjában.

A kötet gyógynövények üvegeinek konyhapalcán áll. Pontosabban a fekete áfonya szemjavító, a bab és a tövises iglice vértisztító, és a vegyesvágott, tizenhárom adalékból álló máj reparáló gyógynövényeket rejtő üvegek mögött. A kötet kétszer kerül le naponta, minthogy kétszer forralok vizet, kétszer készíték théát.

A polc

A polcon felirat arról, hogy az egészség drága kincs, megőrzése érdekében mindent el kell követnünk terveink, szándékaink, vágyaink és kötelezettségeink ellenére is.

A „szenvedélyeink” tervszerűen maradt ki a tárgyi felsorolásból, minthogy a szenvedélyek kezelhetők legnehezebben. A mindennapjainkba szervült szenvedély elleni, sikerrel megharcolt csata nem akármilyen. Ráadásul a szenvedély sokkal inkább részünk, mint a terveink vagy akár a kötelezettségeink lehetnek valaha. Amikor valami friss és kezelhetetlen (nőnemű) életkedv kiemeli belőlünk ragaszkodó szenvedélyünket, tátongó üreg marad helyén, amit a nőnemű a legkritikább esetben képes betölteni, még ha szíve szerint tenné is.

Egy költő - aki költ és költ, ha éppen van neki kedve, ha nincs, az sem sokkal jobb hiszen ez a költő eredendő feladata - prózát ír kínjában, hogy valamit kezdjen a kavernával, amit a szenvedély szorongató hiánya teremt.

Mi helyeit mit? (a)

Nyilván, hogy minden helyett mást. Minden helyett, ami jó volna - az áldott egészség megőrzése érdekében - ajánlottan mást. A végeken még az ajánlottan más helyett is van ajánlottan másabb. Olajos magvak, mint a madaraknak. Szárazdara libazsír helyett.

A jól táplált, húsfogyasztásban közép-európai szinten kiemelkedő alkotó, törzsi bunkerrendszerekbe húzódtott, onnan egymást ágyúzó magyar irodalom a századvégen olyan tanácsokra képes, olyan hihetetlen tanácsokat tud üzeni egymásnak (néha elkaphatni a szélben egy-egy alig kódolt mondatot jobbról balra és balról jobbra), hogy ezt hallva a végek irodalmára jobban teszi, ha süket és vak, megmarad Dionüszosz

türelménél, társaságánál. (Bár ez előszóban másképpen szól, az ember rendszerint azt hümmögi, ne így, barátom, mert az ember ismeri a végleteket, látja a di-onüszoszi járda végét. Nem kérdés, nem titok, hová vezet egyenesen, ámbátor minden járda, ha kék, ha zöld, arra halad, tehát? Mit kell kívánni, mit kellene mondani, mi helyett mit?)

Az elmúlt tíz esztendő rendszerváltó reformtendréjéről könnyű okosnak lenni. De erre nincs annak szüksége, aki teljes, feltöltött házipatikát tart a rendszerváltás népbetegségei ellen. A rendszerváltó dölyf, hallucináló tehetség, barokk elefantiázis, és a mai magyar irodalom egyik legfontosabb alkotóeleme, a hullámentes gyűlölet ellen. (Remélem, érthető vagyok: ez olyan fajta gyűlölet, amelynek nincsenek kétségei. Bölcs és hideg, mint a hóember. Egész télen. Az időtényező valószínűsített lehetősége sem változtat a tényen, a tél, a természet megváltoztathatatlan rendje szerint - legkésőbb májusig - el szok múlni.)

Mi helyett mit? (b)

A kérdést másodszeri közelítésben még mindig két felől tipizálhatjuk. Az első egy általános önmagától adódó kérdéssorozat: szerkesztés helyett kocsmát? Tanítványok helyett tetőfedést? Költészet helyett rövidprózát? Budapest helyett Leányvárt? Tatabánya helyett Békecsabát?

A második: a próza a született költők velük öregező, gondjaikkal egyenes arányban súlyosodó pszichoszomatikus defektje.

Nem a tartalmáról, nem a formákról, nem a közlés módjáról van szó, legfőképpen nem a minőségről. Tehát véletlenül sem arról, hogy a költő a saját Háború és békéjével álmodna. Inkább valami folyamatos hiányérzetnek nevezhető kielégületlenségről. A próza konkrétan, szikárabban fogalmazza az aktuális és mindennapos ügyeket. Másképpen szól. A költő úgy gondolja(ta), és ez - tanúk vannak rá - így történt valamikor, hogy jó időben megjelentetett cikk könnyebben eljuthat az adott probléma megoldásához, mint két kötetnyi, Balassi-strófában (AABCCBDDDB) összehozott vers, mert a költőt némileg hülyének tekinti a nyolcvanas évek végére véres ideológiájáról, köteles eszmerendzerről leváló feudálszocializmus, szemben a tolluk végén közéleti tüzet lobogtató újságírókkal.

Ez lehet az egyik ok.

A költő azt mondja, ha értelmezi, miért is ír prózát: egy írástudó kénytelen megszólalni akkor is, ha a téma nem hozza egyértelműen a költészet kívánt sajátosságait. Így van. Igaz. Ráadásul egy olyan költő mondja ezt magáról, mint Sárándi, aki bárhol szólalt meg, bármit mondott, illetve bármiről hallgatott komoran és jelentősen, az többnyire botrányt szült.

Az ilyen költő prózája motorizált valami. Megy, ahová készült. Egy vers tán elkóborol menet közben, új ízeket, új célokat talál, mert megteheti, ezzel szemben a közéleti próza a választott vágányon halad. Néhány különlegesen egységes blokk ezt bizonyítja: *(Árral szemben; Betűországúton)* A második „mi helyett” kérdésre a válasz tehát: nem helyette, mellette. Persze amennyiben nagyon akarjuk, hogy igen. Mert az értelmezések sorába időközben belelóg még egy lehetőség, a merőben más igényt és érdekeket szolgáló karakterisztikai paraméterek.

Mi helyett mit? (c)

Természetesen abban is megegyezhetünk, minden negatív háttérszándék nélkül, hogy a költő (általában a költő) egészében, mentalitásában, viselkedésformái változatosságában, szenvedlő és sziporkázó motívumkincseinek változtatásában emlékeztet a nagyszoba háromszárnyú toalettükre előtt félnapig billegő bakfisra, aki akár így, akár úgy, de a legjobban illeszkedő ruhában akar megjelenni az osztálybulin, hogy minden fiú érte epedjen, de a kiválasztott még a többieknél is jobban.

Nincs ebben semmi rossz. A költő - még amikor nemzetmentőekkel, felkentekkel, váteszekkel fuzionál is - hadrendbe állítja valamennyi felismert és rejtőző képességét (tehetségét). Ha a terep alkalmas rá, hogy formáját kifussa, pódiumán végigjártassa a lehető szerepeket, megteszi, persze ha nagyon alkalmas, még olyanokra is vállalkozik, melyek korábban meg nem fordultak volna a fejében. Ha alkalmatlanok, rossz befogadók az esetleges partnerek (egy költő számára a partnerek rendszerint kinnal választottak és esetlegesek), az izgalmas odüsszeia tökéletes derűjével másroz tovább egy másik esetleges terepre, mondván, tévedés, kérem szépen, tévedés, de honnan tudhattam volna, hogy mindenki hülye, csak én vagyok okos, én látom teljes vertikumában a valóságot.

Na most, a magyar költő a geográfiai kötöttségek okán ritkán válthat lovat, marad a bejáratottnál, még ha csapágyas is. Annak ellenére állíthatjuk ezt, hogy láttunk példát az éppen véget ért tíz esztendőben arra is, hogy a kinnal poroszkáló, rózsaszínű Rosinante egyik napról a másikra szárnyas-kardos Pegazussá változott. Az ilyenfajta metamorfózis ritka a közelmúlt magyar költészetében, hiszen túl sok a tanú, túl sokan élnek azok közül, akik húsz éve is olvastak, meg harminc éve is, sőt olyan magyar nyelven olvasó olvasó-ról is tudunk, aki negyvenöt éve is értette a magyar alany és a magyar állítmány különleges kauzalitását, megértette, felfogta az időszerű szükségszerűségeket, nem is szentségei most, amikor másféle kauzalitás működik, és egy-egy változó korban lévő

szárnyas-farkas-kardos Pegazus elsuhan a literatúra báránnyelűs egén.

A jó magyar költő tudja a helyét - Sárándi jó költő -, bár azt pontosan senki nem láthatta előre, milyen különleges helyzetbe kerül a költészet (irodalom) a piacgazdaságot tanuló ó és új politikuskárda asszisztálásával, talán mégsem ártott volna, ha több lábra áll, nem a szabadúszó tragikusan vékonyka bevételeinek környékén lebeg.

„Az árral szemben” fejezetben írja Sárándi, hogy vezetes publicistái sorozatos megjelentetése közben előbb le akarták volna nyakazni az illetékes elvtársak, de később, miután a KÖJÁL kimutatta a helyi niirátos víz fogyasztásának egészségkárosító hatását, miután a vonzaskörzet (Leányvár és a környező falvak) KB-határozattal megkapta a fogyasztható vizet szállító vezetékes rendszert, hivatalos felkérést kapott, hogy (két választás között) foglalja el az érintett országgyűlési képviselő helyét a parlamentben, aki akadályozta a munkákat. Sárándi visszautasította. Pedig rosszul tette, az eltelt tizenöt év ezt bizonyítja. A nyolcvanas évek közepén szépen elért volna x számú színész, író, szalon- és népitáncos, szerkesztő és hivatásos rendszerváltó közt. Nem lógott volna ki nagyon. Csak nem érezte volna magát kimondottan jól. Kiváló érzéssel megmaradt költőnek, szerkesztőnek, alkalmankénti publicistának, tudván tudva, a váteszek dala és a piacgazdaság ritmusa nem éppen ugyanabból a sámándobból származik. Szerkesztőségéből azután jó érzékkel - *érdekes módon a nyolcvanas években mindenki hihetetlen jó érzékkel tette a dolgát, egyrészt megmentették a „kísértet” szellemét, másrészt kitermeltek egy alig néhányszor kifordított, megújított elitet* - sallangmentesen ki is vágták, Nagy Gáspár hírhedett, azóta magát rendszerváltó szimbólummá kinőtt versének (*Öröknyár - elmúltam kilenc éves*) közlése miatt. Hasonló esetben a palóc úgy fogalmaz: mint a macskát... De itt nem érezzük esztétikai szükségességét, hogy a macskát bevonjuk, bármennyire is adja magát a tejfől birtoklása és a repülés közötti paradigma szentimentális hunyorgása. Van ami, volt ami, lesz ami, mosolyog a konfucianus kínai, és valóban. Ezzel nem lehet vitatkozni.

Tehát nyilvánvaló: Sárándi József nem vállalta az utolsó két etap országgyűlési képviselőségét, pedig ha igen, akár most is ott ülhetne, ha kedve tartaná, írna; ha nem tartaná kedve, füttyölne az irodalomra, ahelyett, hogy egy-egy kötete megjelenését finanszírozandó végigkoldulja az országot. Vacsorálna Hornnal, vagy esetleg Boross Péterrel, netán Torgyán úrral és szövetségeseivel, bárkivel. Egy kezelhető, megvásárolható írástudó élete minden pártnál sikertörténet. Egy ilyen fickó beszerzése az elmúlt tíz évben, amikor a politika nyelve és a magyar köznyelv újra mérföldekre távolodott egymástól, főnyeremény.

Csak az öntörvénnyel, az önálló gondolattal nem tudnak mit kezdeni.

Tehát mi helyett mi? Írás helyett írás. És gyógyteák. Nem kérdés.

Irodalommal hálni, kígyóval hálni

Sárándi meghökkenően szerény területet engedélyez az időrabló nemiség részletes taglalásának. Ennek nyilván oka van. De azt a szerény területet méltósággal megcímezi, azt mondja: A gyengébb nem bűvöletében. A nő véletlenül sem tömeges jelenlétével tündököl, inkább a kevés felbukkanó némbor titokzatos jellemrajzával. Köztük egy hivatásos, aki kifosztja szerzőnket, és egy rejtjelezett, aki harmadik (negyedik) csomó a madzagon, akiről tíz oldalon keresztül diszkréten nem árul el semmit.

Lehet, a reggeli eltökélt gyógyidőszak nem alkalmas tudományos megállapítások rejtett érzékiségének kitakarása, de úgy tűnik, Sárándi tartja magát az örök tézishez: *irodalommal* (szakmabelivel) *hálni, kígyóval hálni*. Ami szerintünk is kiváló helyzetfelismerő képességre vall.

Az utolsó bögre

A konyha olyan hely, ahol az ember nem tűnődhet a politikai, ideológiai, irodalmi legitímáció kényszerű szükségességén, amikor Sárándi könyvéről az utolsó sorokat írja. Nem mondhatja, hogy egy feketén ragyogó zulunak mindenképpen nehéz dolga van a törvényszintre emelt germán szépségek kizárólagos hierarchiájában. Egy országban, ahol a szépségnek nincs viszonylagossága, az értéknek rendje, csak igen és nem létezik, ahol az érvrendszert fegyverdörgésben komponálják, ahol a helyi felkentek öt kilométerrel eldönthetik az a távoli alak az út végén jön vagy megy, ott a konyhai fickó ahelyett, hogy elhelyezné valami nem létező, utópisztikus rendszerben, azt mondja, miközben napi utolsó bögre théáját fűjogatja: Harcos könyv, de nem lesz helye, mert a gladiátorok kora véget ért. Megjelentetett volna korábban is. De később is. Most került rá pénz. Lehet jobb is, rosszabb is.

Lehetne közelebb a pillanathoz. A könyv a múlt. A múltat tisztába kell tenni, nincs vita. De a múlt nagyon személyes ügyünk, és itt a periférián kikerülhetetlen neuralgikus pont a múlt bizonyos szeletkéje, mely a kötetből húszoldalanként kiszámítható periodicitással visszaköszön, és itt pontosan erről van szó, akkor kevés. Akkor nem lehet ellírítani, elviccelni, elbiccelni.

Pontosabban, karakteresebb is lehetne, de a szerző az örök lírai megújulás lázában, miközben Sárándi korosztálya egyik legkonzervatívabb költője, az öreg megrepesztett prózát - vélhetőleg - nem szerette eléggé. (Mágus Kiadó, 1999.)